

Češi jako čtenáři elektronických knih

Vít Richter

Vit.Richter@nkp.cz

Národní knihovna ČR provádí od roku 2007 pravidelné reprezentativní celostátní průzkumy vztahu dospělé populace ke čtení a knihovnám. V letech 2013 a 2014 proběhly obdobné průzkumy zaměřené na dětskou populaci. Příspěvek shrnuje názory dospělých a dětí na využívání elektronických knih. Pro srovnání byly využity údaje z obdobných průzkumů americké populace prováděné Pew Research Center.

Čtení různých druhů dokumentů v elektronické podobě je stejně staré jako počítače, kterými tyto dokumenty vytváříme. Již od doby vzniku prvních počítačů se objevovaly názory, že elektronické texty postupně nahradí tradiční knihy, časopisy, noviny a další dokumenty vydávané na papíru. Tyto představy se naplňují doposud jen pozvolna a mají mnohá omezení. Zatím zcela neplatí, že by výrazně vyšší používání digitálních dokumentů vedlo k celkovému omezení tisku a úsporám papíru, spíše naopak. Na druhé straně dlouhodobě klesají náklady novin, časopisů, přestaly se tisknout velké encyklopedie, tradiční média jsou vytlačována těmi digitálními. Digitální média nás přitahují svou rychlostí, pohodotností, snadnou dostupností, adresností, interaktivností a dalšími vlastnostmi, které nabízejí informační technologie. Přesto se lidé tištěných médií zcela nevzdávají. To, co zatím nejvíce ovlivňuje přijímání digitálních textů, je nejen lidská psychika, respektive schopnost vnímat, přijímat textové informace z obrazovky počítače, ale také tradice a zvyk. Elektronické knihy (e-knihy) známe již několik desetiletí, ale o jejich větším rozšíření, respektive intenzivnějším využívání můžeme mluvit až se vznikem speciálních zařízení – mobilních elektronických čteček. Zdá se, že právě tato technologie zásadním způsobem změnila postoj veřejnosti ke čtení e-knih. První elektronické čtečky byly vytvořeny již koncem 90. let minulého století, ale skutečný komerční úspěch zaznamenala čtečka Kindle od firmy Amazon v roce 2007. Až do té doby se četly elektronické texty na monitorech počítačů a notebooků, což bylo přijatelné pro čtení odborných textů zejména v případě, když je využíváme pro vyhledávání určitých informací a faktů. Pro čtení knih se tato alternativa chápala spíše jako určité východisko z nouze, když nebyl k dispozici tištěný výstup.

Půjčování knih je základní a stále nejvíce rozšířenou službou, kterou knihovny nabízejí. Proto se knihovny aktivně zabývají problematikou čtenářství – jeho intenzitou, obsahem a také formou, jakou lidé přijímají textové informace. Národní knihovna ČR ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu AV ČR provádí od roku 2007 pravidelné celostátní průzkumy dospělé populace zaměřené na čtenářství a vztah lidí ke knihovnám (Trávníček 2008, 2010, 2013). Jedná se o reprezentativní průzkumy formou standardizovaného dotazníku, kterých se zúčastňuje cca 1600 respondentů. V roce 2010 bylo poprvé několik otázek průzkumu zaměřeno na téma využívání elektronických textů a stejné otázky byly opakovány i v roce 2013. V roce 2016 bylo možné využít nabídku agentury Nielsen Admosphere¹ na provedení průzkumu na vzorku pěti set respondentů starších 15 let. Oproti reprezentativním průzkumům minulých let se jednalo o cca 500 respondentů reprezentující českou internetovou komunitu, tj. o lidi, kteří využívají internet. V následujícím příspěvku můžeme sledovat dosavadní vývoj vztahu české dospělé populace ke čtení a e-knihám. Na závěr se ještě podíváme na názory dětí ve věku od 6 do 14 let. Některé zjištěné informace porovnáváme s výsledky obdobných průzkumů, které pravidelně provádí americká nezisková výzkumná organizace Pew Research Center, která působí ve Washingtonu. Porovnání se Spojenými státy je zajímavé také proto, že americké knihovny jsou z technologického hlediska vždy v několikaletém předstihu a jejich aktivity mohou naznačovat určité trendy budoucího rozvoje a být inspirací pro činnost našich knihoven.

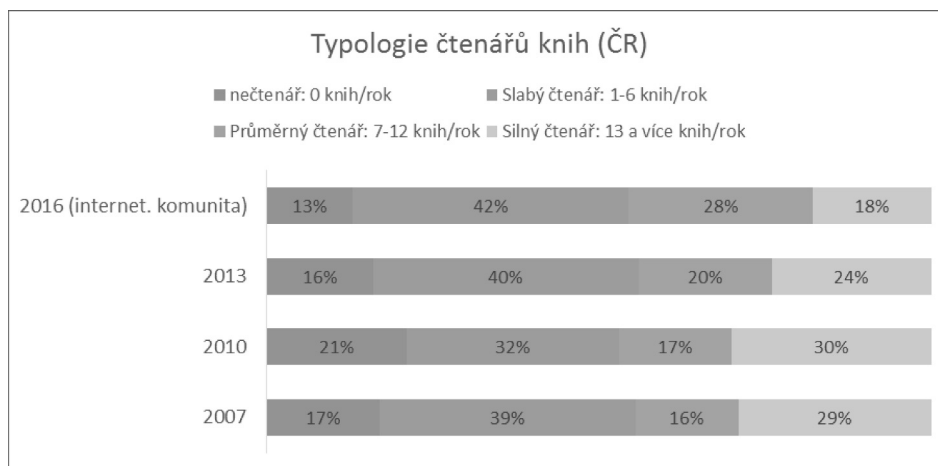
Čtenáři a nečtenáři

Než se budeme věnovat hlavnímu tématu používání e-knih, podívejme se na čtení knih obecně. Četba knih je dlouhodobě vnímána jako jedna z typických volnočasových aktivit, ale spojujeme ji také se studiem, vzděláváním, vyhledáváním informací a v některých případech i s pracovními činnostmi.

¹ Nielsen Admosphere (www.nielsen-admosphere.cz) je výzkumná agentura s nabídkou služeb v oblasti marketingových a mediálních výzkumů, analýz a zpracování dat. Zaměřuje se především na metodologicky a technologicky náročné projekty, jako je elektronické měření sledovanosti televize metodou TV metrů. Věnuje se i monitoringu reklamy AIS, marketingovému výzkumu a analýze dat.

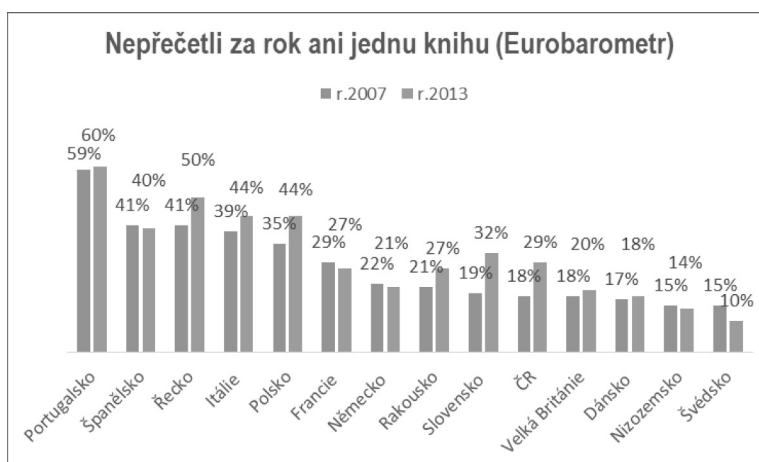
Při pohledu na průzkumy české dospělé populace minulých let můžeme konstatovat, že internetová komunita se svou intenzitou četby nijak podstatně neodlišuje od běžné populace. V roce 2016 se 42 % respondentů z internetové populace starší patnácti let zařadilo z hlediska množství knih, které za rok přečtou, mezi slabé čtenáře (1 – 6 knih ročně). 28 % respondentů se zařadilo mezi středně silné čtenáře (cca 7 – 12 knih ročně) a 18 % mezi silné čtenáře (13 a více knih ročně). Mezi silné čtenáře se řadí zejména lidé nad 55 let a ženy. Pouze 13 % dotázaných se považuje za nečtenáře, jsou to především osoby se základním vzděláním a muži a dále lidé mezi 45 – 54 lety.

Pokud se podíváme na výsledky minulých průzkumů, můžeme konstatovat, že se potvrzuje trend posledních let – počet absolutních nečtenářů knih se nijak podstatně nemění, spíše má sestupnou tendenci, naopak narůstá skupina slabých a průměrných čtenářů, a to zejména na úkor skupiny silných čtenářů, kteří ročně přečtou 13 a více knih.



Obr. 1

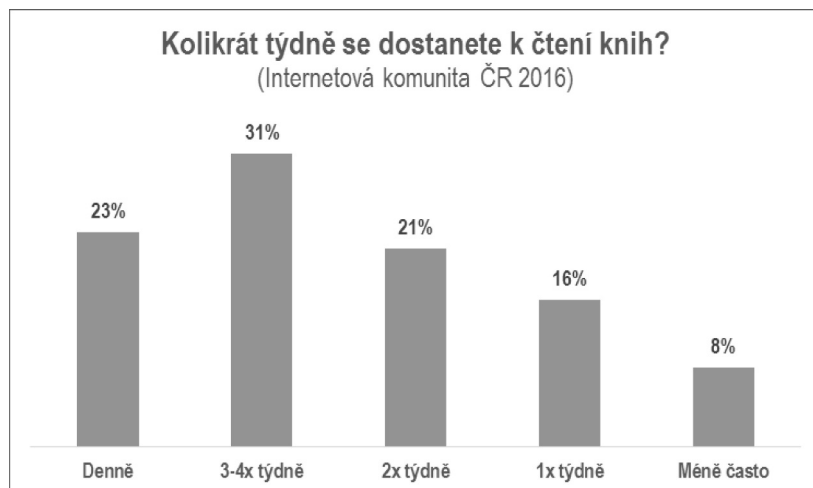
Na skupinu těch, kteří během roku nepřečtou ani jednu knihu, se můžeme podívat i v celoevropském srovnání prostřednictvím Eurobarometru², který v pravidelných intervalech zjišťuje vztah evropské populace k využívání nabídky kulturních služeb a hodnot (Cultural 2013, s. 12). Podíl nečtenářů knih v Česku se v minulosti pohyboval v rozmezí 16 až 18 %, ale v roce 2013 stoupl dle Eurobarometru na hodnotu 29 % (Slovensko 32 %). Naše celostátní průzkumy žádný podstatný nárůst nečtenářství zatím nezaznamenaly, spíše potvrzují opačný trend, neboť v internetové komunitě jsme zjistili pouze 13 % nečtenářů. Průměrná hodnota v zemích EU je 32 % těch, kteří nečtou knihy, přičemž ve Švédsku je to pouze 10 % a na opačném konci žebříčku jsou Portugalsko s 60 % nečtenářů. V USA tvořil podíl nečtenářů v roce 2014 hodnotu 28 % (Rainer – Perrin, 2015). Podle tohoto kritéria se Češi (a také Slováci) řadí mezi silné čtenářské národy. V budoucnu bude zajímavé sledovat, jestli zhoršení čtenářských aktivit vykázané v roce 2013 Eurobarometrem bylo určitým výkyvem nebo dlouhodobějším negativním trendem.



Obr. 2

² Eurobarometr je série průzkumů veřejného mínění, které od roku 1974 zadává sekce Analýz veřejného mínění Evropské komise. V rámci průzkumů jsou pravidelně vydávány zprávy o veřejném mínění v různých oblastech týkajících se Evropské unie. Průzkumy se provádějí ve všech členských zemích a v poslední době i v kandidátských zemích.

Čtyři pětiny čtenářů z internetové komunity mělo v době průzkumu (2016) rozečtenou nějakou knihu. Nejvíce se jednalo o beletrii, kterou čtou především ženy a respondenti do 24 let. Na druhém místě je to odborná literatura/literatura faktu a na třetím místě různé encyklopedie, učebnice apod. (tyto knihy čtou naopak spíše muži). 19 % čtenářů knih konstatovalo, že v současné době nečtou žádnou knihu, 23 % těch, kteří v současnosti čtou alespoň nějakou knihu, ji čte denně, 94 % ji čte alespoň 1x týdně. Ačkoliv různým mediálním aktivitám věnujeme stále více času, zdá se, že čtení knih zatím zůstává setrvalou součástí našich každodenních činností.



Obr. 3

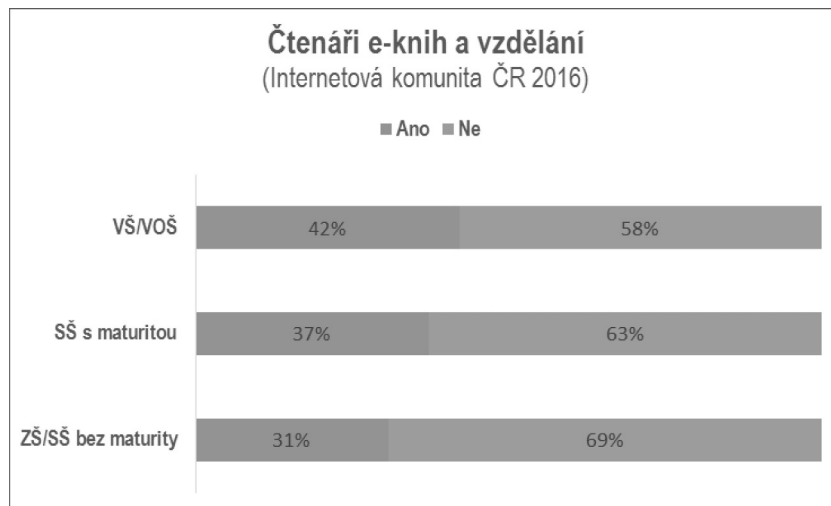
Čtení e-knih

V roce 2016 odpověděla více než třetina čtenářů knih (36 %), že je čte v elektronické podobě (z pohledu celé populace 31 %). Předmětem tohoto šetření byli lidé, kteří využívají internet. Zájem o elektronické knihy byl výrazně ovlivněn věkem. Nejvíce četli e-knihy mladí lidé do 24 let (57 %), zatímco u dotázaných ve věku 50 + to byla necelá čtvrtina (23 %). Tradiční rozdíl mezi čtenářstvem mužů a žen v případě čtení e-knih průzkum nepotvrdil, ženy četly e-knihy (34 %) jen o něco méně než muži (38 %). Zájem o čtení elektronických knih také ovlivňovalo vzdělání respondentů, lidé s vyšším vzděláním mají o čtení e-knih větší zájem.



Obr. 4

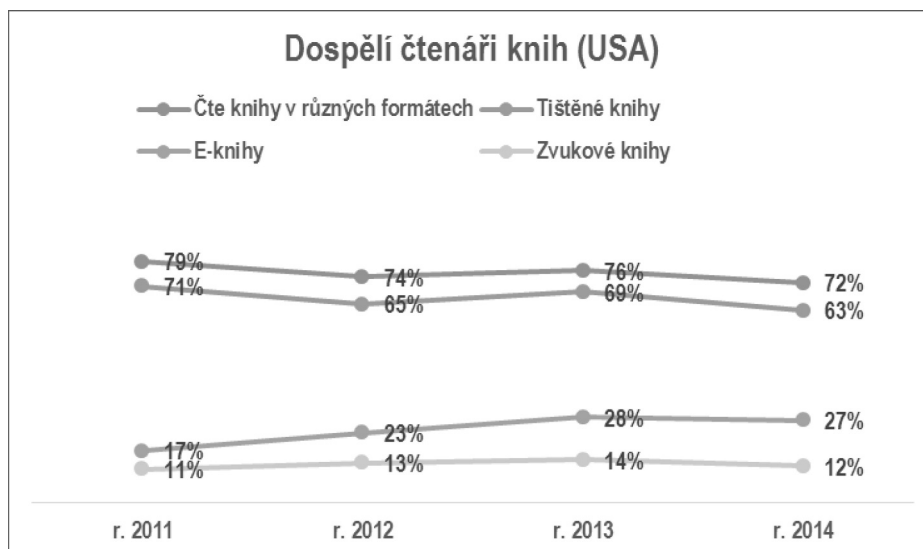
Zajímavé srovnání nám mohou nabídnout data z průzkumů pravidelně prováděných americkou Pew Research Center. Jedná se rovněž o průzkumy zaměřené na dospělou populaci. V roce 2014 konstatovalo 72 % dospělých Američanů, že v průběhu roku četli nějakou knihu, a to nezávisle na tom v jakém formátu. Z toho vyplývá, že více než čtvrtina (28 %) americké populace nečetla knihu. Od roku 2011 zde může sledovat sestupný trend z původních 79 % čtenářů na současných 72 %. Největší pokles zaznamenala četba tištěných knih ze 71 % na 63 %. Na rozdíl od Česka zde v průzkumu sledují i využívání zvukových knih, které po počátečním vzestupu zaznamenaly pokles na 12 %.



Obr. 5

K četbě e-knih se v roce 2011 přihlásilo 17 % respondentů, následoval poměrně dynamický růst, ale v roce 2014 byl také zaznamenán pokles na 27 % (Rainer – Perrin, 2015).

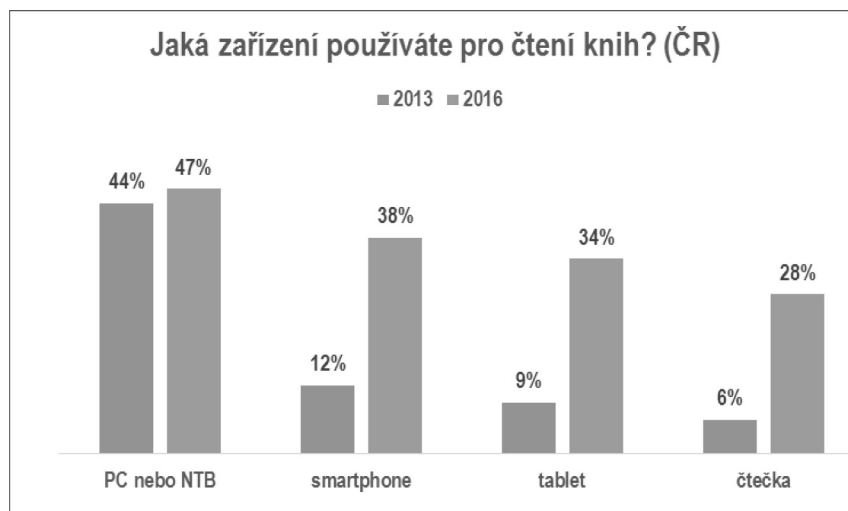
V porovnání s Českem to na první pohled vypadá, že Češi jsou mnohem silnějšími čtenáři e-knih (36 %), ale je nezbytné si uvědomit, že předmětem českého průzkumu byli pouze lidé, kteří aktivně využívají internet a využívání e-knih je ve své podstatě podmíněno připojením k internetu. V roce 2015 v ČR používalo internet 75,7 % dospělých starších 16 let (Informační 2016, s.), v USA to bylo 88,2 % (Internet, 2015).



Obr. 6

Zařízení pro četbu e-knih

V roce 2013 jsme se při průzkumu obecné populace poprvé zabývali i technickým zařízením pro četbu knih. Necelá polovina lidí (46 %) konstatovala, že pro četbu používá nějaké technické zařízení. Tato skupina dostala otázku, „*Jaká technická zařízení používáte pro čtení novin, časopisů a knih?*“ Nejvíce respondentů (44 %) konstatovalo, že v různé intenzitě používají notebook nebo počítač. Značným překvapením bylo, že naprostá většina respondentů (v rozpětí 88 % až 94 %) nepoužívá tablet a ani čtečku, tj. specializovaná zařízení pro četbu elektronických textů a také ani smartphone. V roce 2016 jsme tuto otázku položili i internetové komunitě ve vztahu k četbě knih a bylo evidentní, že došlo k výraznému posunu. Počet respondentů používajících pro četbu klasický PC a notebook se mnoho nezměnil (47 %), ale výrazně vzrostl počet těch, kteří používají smartphone (38 %), tablet (34 %) a čtečku (28 %). Je zde patrný trend používat pro četbu e-knih specializovaná zařízení.



Obr. 7

I v tomto případě může být zajímavé srovnání, jak na tuto otázku odpovídají obyvatelé USA (Zickuhr – Rainie, 2014). Na první pohled je možné zjistit podstatné rozdíly oproti situaci v ČR. U amerických čtenářů můžeme mezi roky 2011 a 2014 zaznamenat silný odklon od využívání klasických počítačů a notebooků, mírně narostlo použití smartphonu a silnou dynamiku růstu zaznamenáváme při využívání čteček a zejména tabletů. Příčina značného rozdílu bude zřejmě v nižší vybavenosti obyvatel ČR tablety a čtečkami. Odhady vybavenosti obyvatel ČR říkají, že lidé mají k dispozici cca 0,6 mil. čteček a 1,2 mil. tabletů přičemž dynamika nákupu těchto zařízení v posledním období výrazně poklesla. Lze očekávat, že i v ČR postupně nastane odklon od čtení e-knih na klasických počítačích a poroste využití specializovaných zařízení, jakými jsou čtečka a tablet.



Obr. 8

Získávání e-knih

V průzkumu v roce 2016 jsme se také zabývali otázkou, odkud čtenáři e-knihy získávají. Naprostá většina čtenářů (93 %) si tyto knihy stahuje volně z internetu, 40 % je dostává darem, 37 % je kupuje na internetu. Pouze 21 % respondentů si je půjčuje v knihovně. Průzkum nezkoumal, jestli jsou e-knihy získávány legálně, ale když se zamyslíme nad kategoriemi „*Stahuji si je volně z internetu*“ a „*Dostávám je darem*“, lze odhadnout, že u podstatné, byť obtížně kvantifikovatelné části stahovaných e-knih, se může jednat o nelegální sdílení. Podle odborných odhadů se zdá, že velká část nelegálního sdílení jde na vrub knihám, které nejsou legálně v digitální podobě k dispozici.

V tomto případě je užitečné udělat si určitou představu o knižním trhu v ČR a USA. V ČR byly největšími prodejci e-knih firmy Kosmas, Martinus, Palmknihy, Euromedia Group, Albatros Media (eReading), Grada a Fraus. Odhaduje se, že v nabídce je přibližně 12 000 – 14 000 titulů ke komerčnímu prodeji. Jedná se o celkovou nabídku, která vzniká po-

stupně přibližně od roku 2010. V roce 2014 byl prodán cca 1 mil. e-knih a podíl prodeje e-knih na celkovém knižním trhu činil cca 1,67 % (Zpráva 2015, s. 20). Největším hráčem amerického trhu s e-knihami je firma Amazon s podílem na trhu více než 70 %. Amazon nabízí k prodeji cca 2,6 mil. titulů od 750 000 autorů, v lednu 2016 proběhlo denně 1,064 mil. placených stažení. Statistika prodejů v tomto případě ale neznamená pouze prodeje v USA (May, 2016). Od roku 2014 je v nabídce také služba Kindle Unlimited, která nabízí neomezený přístup k e-knihám a zvukovým knihám za měsíční poplatek 9,99 USD. V nabídce je více než 600 000 titulů (Zavřel, 2014).



Obr. 9

I když knihovny v ČR nejsou příliš silným zdrojem získávání e-knih (21 %), přesto se nejedná o zdroj zcela zanedbatelný. V současné době půjčování nebo zprostředkování e-knih poskytují svým uživatelům především vysokoškolské knihovny a knihovny z oblasti výzkumu, které nakupují licence na elektronické zdroje, jako jsou EBSCO eBooks, Proquest ebrary a další. V tomto případě se jedná především o zahraniční odbornou literaturu v angličtině. Pokud jde o domácí produkci v českém jazyce, zde je nabídka velmi omezená. V oblasti odborné literatury využívají některé vysokoškolské knihovny nabídku Flexibooks a veřejné knihovny začaly půjčovat e-knihy v roce 2014 prostřednictvím systému eReading, který nabízí k půjčování cca 2 500 titulů³. V roce 2015 takto půjčovalo 70 veřejných knihoven, které evidovaly celkem cca 35 000 e-vypůjček za rok. Z hlediska celkového objemu vypůjček veřejných knihoven se jedná o zcela zanedbatelné množství. Čtenáři mohou také využít nabídky e-knih k volnému stažení, které nabízí Městská knihovna v Praze (Knihy, 2016).

Situace veřejných knihoven v USA je podstatně odlišná, půjčování e-knih je pro americké veřejné knihovny samozřejmostí, v roce 2015 tuto službu nabízelo 94 % knihoven s průměrnou nabídkou 14 397 titulů. Hodnota mediánu počtu vypůjček za rok činila ve sledovaných knihovnách 12 400 vypůjček, zatímco medián vypůjček tištěných médií dosáhl hodnoty 243 000 vypůjček. Z toho lze propočítat, že e-vypůjčky v amerických knihovnách dosahovaly v průměru 5 % z celkového počtu vypůjček. Výsledky z roku 2015 naznačují, že zájem o e-vypůjčky po několika letech růstu může začít opadávat. Knihovny vnímají e-půjčování jako jeden z podstatných doplňků své činnosti. Běžně také nabízejí stahování zvukových knih, streaming videa nebo elektronické noviny a časopisy. Pětina knihoven (20 %) nabízí také autorům službu publikování vlastních knih. Průměrně výdaje na nákup licencí e-knih dosáhly ve veřejných knihovnách hodnoty 6,3 % celkového rozpočtu (Romano – Girmscheid – Genco 2015, s. 5-10).

Budoucnost tištěné a elektronické knihy

V roce 2010 mohli účastníci průzkumu poprvé vyjádřit svůj názor na budoucnost tištěných a elektronických knih. Dotázaní byli požádáni, aby se vyjádřili k názoru: „**Nepotřebuji už knihy v podobě tištěné (papírové). Dokážu si představit, že bych je četl pouze v podobě elektronické (na obrazovce počítače, čtečky nebo na displeji mobilu).**“ Odpovědi byly tehdy ve vztahu k budoucnosti elektronických knih dost rezervované. Rok 2010 byl typický tím, že se začaly ve větší míře používat specializovaná zařízení na čtení elektronických dokumentů – elektronické čtečky. Zájem veřejnosti se také odrazil v prodeji e-knih, který se během několika let jak v zahraničí, tak i v ČR zmnohonásobil. Při opakovaném průzkumu v roce 2013 nás zajímalo, zda došlo k nějakému podstatnějšímu posunu v názorech. Určitým překvapením bylo, že po třech letech zůstal postoj veřejnosti v podstatě nezměněn. V roce 2013 téměř tři čtvrtiny dospělé populace (73 %) vyjádřily svůj nesouhlas s názorem na konec tištěné knihy, naopak 12 % respondentů preferovalo spíše e-knihy a vedle toho 15 % konstatovalo, že neví. Setrvání na názoru osvědčujícím význam tištěných

³ Celkový přehled o nabídce e-knih pro české knihovny, viz *E-knihy pro knihovny* [online]. [cit. 2016-06-24]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/eknihyproknihovny/home>

knih v budoucnu potvrdil i dílčí průzkum v roce 2016. Ačkoliv se jednalo o internetovou komunitu, tj. lidi, kteří běžně využívají informační technologie, vypadá to, jakoby se budoucnost tištěných knih více potvrzovala: 88 % dospělých se domnívá, že e-knihy nenahradí knihy tištěné. Kromě toho také výrazně ubylo nerozhodných, kteří na danou otázku neznali odpověď (pouze 4 %).



Obr. 10

Můžeme se také podívat, jak odpověď na danou otázku diferencuje věk respondenta. V kategorii mladých lidí ve věku 15 až 24 let dosahuje preference e-knih 14 %, opačný názor (86 %) má zbytek respondentů a současně chybí skupina těch, kteří nad touto otázkou váhali s odpovědí. U nejstarší části populace 55 let a více preferuje e-knihy 10 % respondentů, opačný názor má 85 % dotázaných a je zde i 5 % těch, kteří si s odpovědí nejsou jisti.



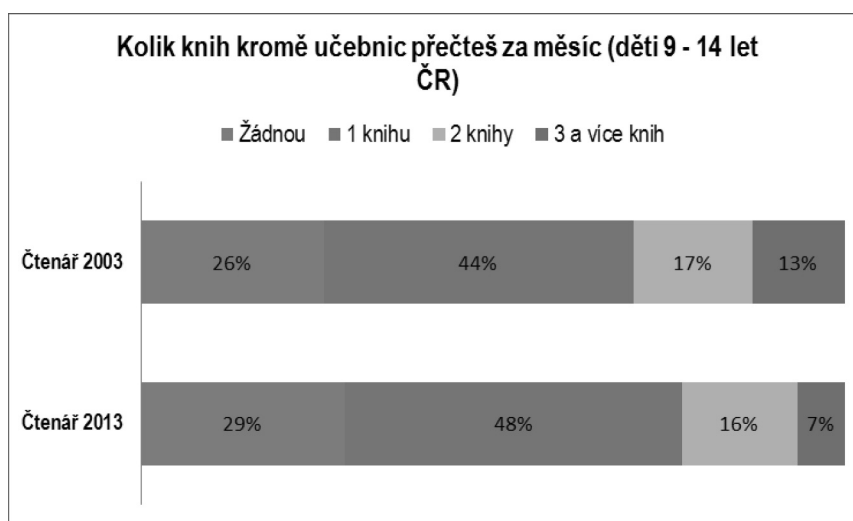
Obr. 11

České děti a e-knihy

Dětská četba je v poslední době zvláště sledovaným fenoménem, neboť čtenářská gramotnost je klíčovou kompetencí, kterou si dítě musí osvojit jako podmínku pro úspěšné zvládnutí vzdělávacího procesu i pro pozdější úspěch v zaměstnání a běžném životě. V médiích je velmi často opakován názor, že dnešní děti málo čtou a jako jedna z příčin tohoto trendu jsou jmenovány informační technologie a jejich nadměrné využívání. Velmi často se také objevují názory, že e-čtení neumožňuje dostatečnou hloubku vnímání textu a může navádět k určité povrchnosti. Nedávno zveřejněná výzkumná zpráva britské organizace National Literacy Trust naopak dokládá pozitivní vliv četby elektronických knih na rozvoj čtenářské gramotnosti zejména u chlapců (Impact 2015, s. 5). Vzhledem k tomu, že chlapci i muži obecně méně čtou a mnohem více času tráví u informačních technologií, jedná se o zajímavý poznatek. E-čtení je ale zatím ještě velmi mladým fenoménem a budeme si muset ještě nějaký čas počkat na oboustranně objektivní hodnocení.

V roce 2013 organizovala Národní knihovna ČR celostátní průzkum četby dětí ve věku 9 až 14 let, na který v roce 2014 navázal průzkum kategorie dětí 6 až 8 let. Průzkum prováděla profesionální agentura přímým dotazováním dětí v rodinách a u nejmladších dětí vždy za přítomnosti rodičů. Do průzkumu bylo zahrnuto celkem 2032 dětí (Prázová, 2014).

Výsledky průzkumu neprokázaly, že by dnešní děti směřovaly k nečtenářství, ale při porovnávání výsledků s obdobným průzkumem z roku 2003 můžeme v roce 2013 zaznamenat určité prořidnutí dětské četby. Žádnou knihu za měsíc nepřečte téměř každé třetí dítě, skoro polovina dětí přečte jednu knihu měsíčně. Každé čtvrté dítě zvládá přečíst více než dvě knihy ve svém volném čase za měsíc. Ve srovnání s rokem 2003 můžeme konstatovat podstatný úbytek (7 %) dětí, které čtou dvě a více knih za měsíc a na druhé straně o 3 % stoupla skupina dětí, které nečtou knihy vůbec. Necelá třetina dětí čte několikrát týdně. V roce 2003 odpovědělo 27 % dětí, že čtou denně, v roce 2013 to bylo již jen 13 %. Mírnější negativní trend zaznamenáváme na opačné straně škály – v roce 2013 nečetlo vůbec 10 % dětí, zatímco v roce 2003 to bylo pouze 8 %. Třetina dětí čte knihy každý den, ale další třetina nepřečte za měsíc ani jednu knihu. Hlavním důvodem pro nečtenářství je konstatování, že čtení „nebaví“, silnou konkurencí jsou jiné aktivity – filmy, televize, internet, Facebook. Důležitou podmínkou, která ovlivňuje vztah k četbě, je včasné získání dovednosti číst plynule a bez námahy.

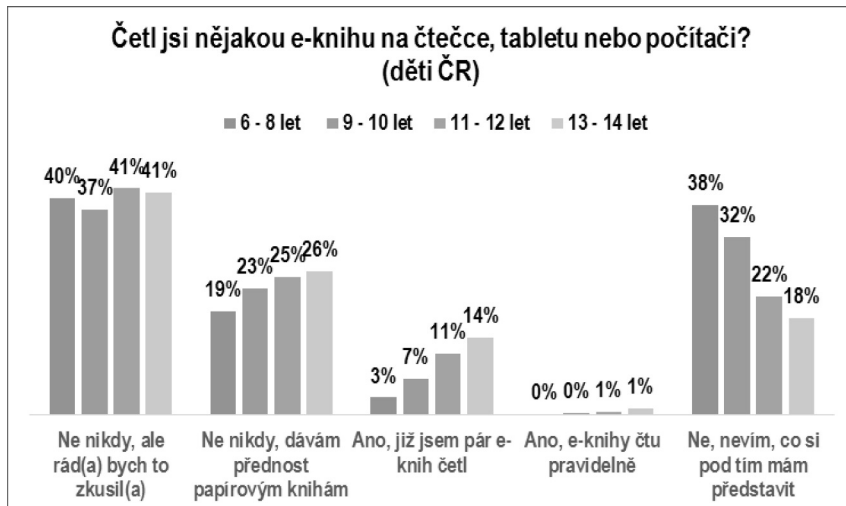


Obr. 12

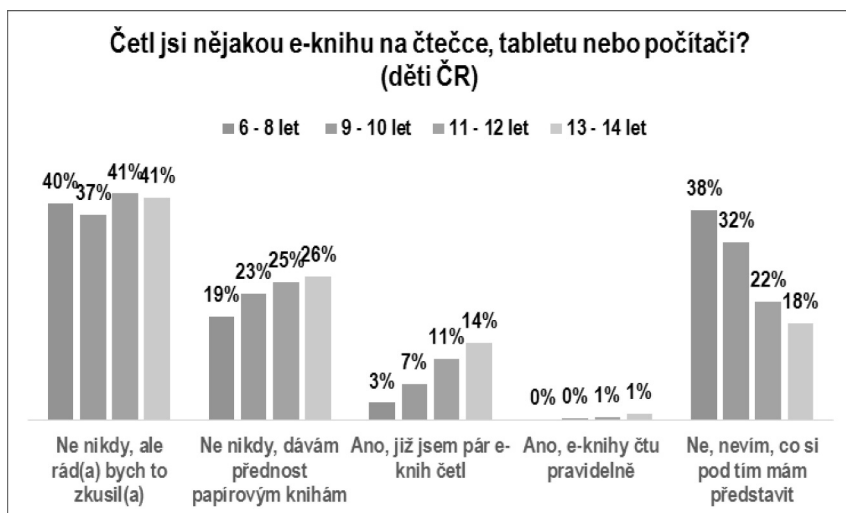
Otázka, která směřovala na vztah k elektronickým knihám, zněla: **Četl/a jsi nějakou e-knihu na čtečce, tabletu nebo počítači?** Pokud se podíváme na dvě krajní věkové kategorie, můžeme snadno pozorovat, jak se vztah k e-knihám proměňuje s rostoucím věkem. V kategorii nejmladších (6 až 8 let), kteří teprve vstupují do světa čtení, pouze 3 % dětí odpovídá, že už mají za sebou nějaký pokus se čtením e-knih, naopak 38 % říká, že vůbec netuší, co si má pod tím představit a 59 % dětí hlásí, že to nikdy nezkusily. U starších dětí (13 až 14 let) je situace v některých aspektech přirozeně odlišná – 14 % dětí v tomto věku už má za sebou nějakou zkušenost s četbou e-knih, současně značně poklesl počet těch, které si pod e-knihou nedokáží nic představit (pouze 18 %). 41 % starších dětí říká, že e-knihu zatím nečetly, ale že by to rádi zkusily, vedle toho ale zjišťujeme značně překvapující nárůst u skupiny dětí, které jednoznačně deklarují, že dávají přednost papírovým knihám, tj. z 19 % u nejmenších dětí k 26 % u nejstarších dětí. Děti jsou velmi zvědavé a o e-knihy se zajímají, což dokazuje i odpověď na otázku, co by chtěly, aby knihovna, kterou navštěvují, v budoucnu poskytovala. (Obr. 13)

Děti ve věku 9 a 14 let, které už měly nějakou zkušenost se čtením e-knih, jsme se ještě zeptali, jaká zařízení pro četbu používají. Výsledky jsou podstatně odlišné od dospělých čtenářů. Nejčastěji děti čtou e-knihy na tabletu (43 %), na počítači (27 %) a elektronická čtečka knih se objevila až na třetím místě, používá ji 22 % dětí. (Obr. 14)

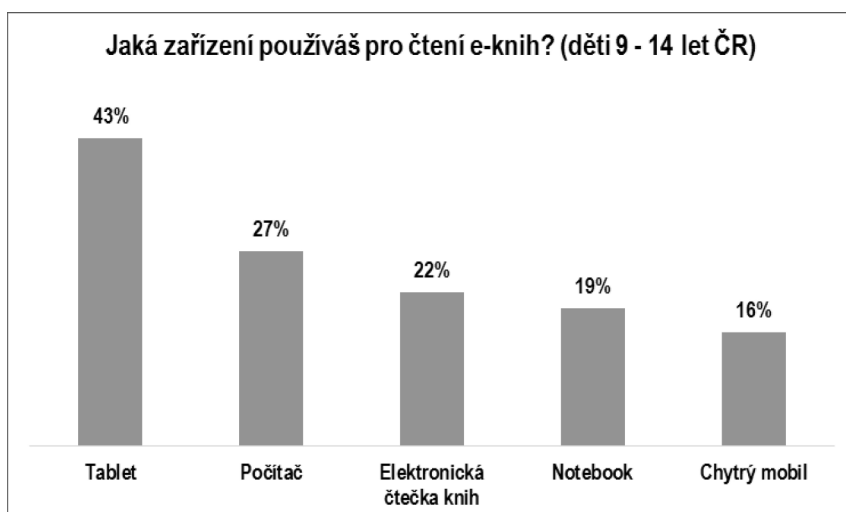
V průzkumu jsme také zjišťovali, co dělají děti ve volném čase a kolik času věnují denně různým typům mediálních aktivit. Opět můžeme porovnat situaci u nejmladších a nejstarších dětí. S přibývajícím věkem výrazně stoupá využití internetu (růst z 39 na 74 minut denně), hraní elektronických her (růst ze 42 na 58 minut denně) a používání Facebooku (růst z 37 na 63 minut denně). Velmi dynamický je zájem o poslech hudby (nárůst ze 46 na 85 minut denně) a stoupají i další mediální aktivity. Kupodivu roste i čas věnovaný četbě knih, ale naproti tomu zaznamenáváme pokles zájmu o četbu novin a časopisů. Existují ale také výrazné genderové rozdíly: chlapci se mnohem více než dívky věnují internetu a počítačovým hrám, zatímco dívky výrazně preferují Facebook a poslech hudby, ale také více čtou knihy.



Obr. 13



Obr. 14

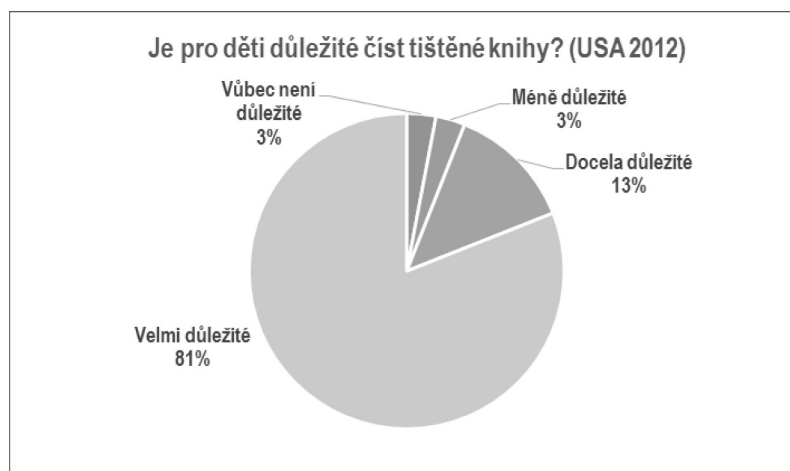


Obr. 15

V průzkumu jsme kladli ještě další otázky, které směřovaly na volný čas dětí. Ze získaných odpovědí je jednoznačně prokazatelné, že s rostoucím věkem roste u dětí celkový objem mediálních aktivit (četnost a čas), vedle toho ale podstatně klesá aktivita „hraní si s kamarády,“ mírně také ztrácí rozsah přípravy do školy a četba, zatím co četnost návštěv různých zájmových kroužků zůstává nezměněna.

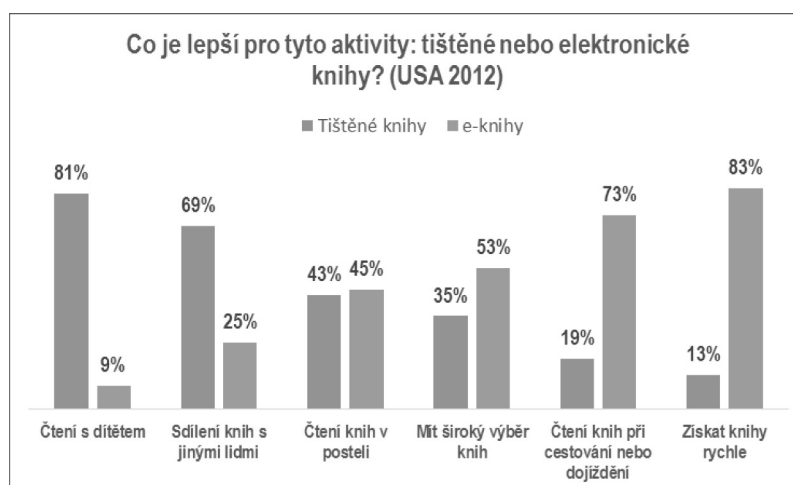
Celkový součet minut věnovaný jednotlivým mediálním aktivitám samozřejmě vyvolává otázku, zda se jedná o objektivní hodnotu. Musíme si ale uvědomit, že prakticky všechny mediální aktivity mají multitaskingový charakter, tj. lze je provádět souběžně nebo s jinými činnostmi, například poslouchat hudbu a hrát hry, dívat se na televizi a současně komunikovat na Facebooku apod. Jedná se o jev, který dlouhodobě narůstá v celé populaci v souvislosti s využíváním nových médií, počínaje rozhlasem.

Průzkum prokázal, že české děti informační technologie znají a velmi intenzivně využívají. Informační technologie v mnoha ohledech ovládly nebo proměňují jejich volný čas. Pokud jde o e-knihy, lze říci, že z pohledu dětí se zatím nejedná o médium, které by je nějak zvlášť přitahovalo. Jedna z příčin bude stejná s tím, co jsme uváděli u dospělých čtenářů - nízká nabídka e-knih. O produkci dětských e-knih v Česku nemáme zatím žádné bližší údaje, ale obecně lze konstatovat, že v celkové české produkci tvoří pouze malou část.



Obr. 16

Druhou možnou příčinou může být skeptický vztah rodičů k e-knihám pro děti. Pro tento argument můžeme ještě jednou využít americký průzkum z roku 2012 (Zickuhr, 2013). Zde bylo zjištěno, že rodiče nezletilých dětí mají obecně pozitivnější vztah k informačním technologiím, ale také k využívání e-knih, než je tomu u ostatní části populace. Souvisí to s tím, že se většinou jedná o mladé lidi, kteří sami informační technologie aktivně využívají. Na otázku **Je pro děti důležité číst tištěné knihy?** odpovědělo 81 % rodičů jednoznačně ano a dalších 18 % považuje tištěné knihy za docela důležité. Jen velmi málo respondentů odpovědělo, že čtení tištěných knih není vůbec důležité (3 %) nebo méně důležité (3 %).



Obr. 17

Ve stejném průzkumu byla položena otázka „**Co je lepší pro různé aktivity: tištěné nebo elektronické knihy?**“ Pro předčítání dětem (81 %) a pro sdílení knih mezi lidmi (69 %) dali respondenti celkem jednoznačně přednost tištěným knihám. Naopak pro cestování (73 %) nebo pro rychlé získání knihy (83 %) jsou jednoznačně lépe hodnoceny e-knihy.

Na závěr

- Obyvatelé Česka si dlouhodobě udržují pozitivní vztah k četbě knih, četba zůstává nadále pro většinu populace jednou z běžných aktivit volného času.
- Stále se rozšiřující nabídka volnočasových nabídek může být příčinou částečného odklonu od četby. Údaje z posledních průzkumů naznačují, že v populaci postupně ubývá silných čtenářů. Tento trend lze prokázat i u četby dětí.
- Přibližně třetina české populace již má nějakou zkušenost se čtením e-knih. V souvislosti s využíváním specializovaných zařízení pro četbu elektronických textů a rozvojem mobilního internetu roste zájem o čtení elektronických knih. Tento zájem je silnější u mladší generace a u lidí s vyšším vzděláním.
- V budoucnu poroste úroveň vybavenosti populace zařízeními podporující četbu e-knih.
- Většina populace předpokládá, že i s rozvojem publikování knih v elektronické podobě si tištěná kniha udrží svůj význam a smysl. Jen malý počet respondentů si dovede představit, že e-knihy mohou nahradit tištěné knihy.
- Děti mají vlastní zkušenosti s četbou e-knih zatím jen hodně sporadické, příčinou je velmi omezená nabídka e-knih pro děti, ale také názory rodičů, kteří považují za důležité, aby děti četly tištěné knihy.
- Velkou překážkou rozvoje využívání e-knih je velmi nízká nabídka na knižním trhu. Ta je na jedné straně objektivně dána počtem obyvatel, respektive počtem osob používajících češtinu. Na druhé straně lze zaznamenat omezený zájem nakladatelů o zpřístupňování knih v digitální podobě.
- Omezená legální nabídka e-knih může být příčinou rozšiřování nelegálního sdílení e-knih.
- Do budoucna je nutno počítat s tím, že poroste podíl hybridních čtenářů, tj. těch, kteří čtou knihy v různých formátech – tištěné, elektronické i zvukové.
- Pokud si knihovny v budoucnu chtějí udržet své uživatele, musí knihy nabízet ve všech formátech. Schopnost nabídnout uživatelům a nejširší veřejnosti knihy v různých formátech bude z knihoven činit zajímavá a vyhledávaná zařízení.

LITERATURA

- Cultural Access and Participation: Report. Special Eurobarometer 399* [online]. European Commission, 2013 [cit. 2016-06-24]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm
- Informační společnost v číslech 2016: Česká republika a EU* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 2016-07-03]. ISBN 978-80-250-2699-1. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/informacni-spolecnost-v-cislech-2016>
- Impact of Ebooks on the Reading Motivation and Reading Skills of Children and Young People: A study of schools using RM Books: Final report*. London: National Literacy Trust, 2015, 36 s. Dostupné z: http://www.literacytrust.org.uk/research/nlt_research/6185_the_impact_of_ebooks_on_the_reading_motivation_and_reading_skills_of_children_and_young_people
- Internet Live Stats: United States Internet Users* [online]. The World Wide Web Consortium, 2015 [cit. 2016-07-06]. Dostupné z: <http://www.internetlivestats.com/internet-users/us/>
- Knihy do čtečky* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [cit. 2016-07-07]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz/cz/novinky/264-knihy-do-ctecky/>
- May 2016. Author Earnings Report: the definitive million-title study of US author earnings*. AuthorEarnings, 2016 [cit. 2016-07-06]. Dostupné z: <http://authorearnings.com/report/may-2016-report/>
- PRÁZOVÁ, Irena et al. *České děti jako čtenáři*. První vydání. Brno: Host, 2014. 135 stran. ISBN 978-80-7491-492-8.
- RAINIE, Lee a Andrew PERRIN. *Slightly fewer Americans are reading print books, new survey finds*. In: PewResearchCenter [online]. Washington: PewResearchCenter, 2015 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/10/19/slightly-fewer-americans-are-reading-print-books-new-survey-finds/>
- ROMANO, Richard, Laura GIRMSCHIED a Barbara GENCO. *2015 Ebook Usage in U.S. Public Libraries: Sixth Annual Survey*. Library Journal, School Library Journal, 2015.

- TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize (2007)*. 1. vyd. Brno: Host, 2008. 207 s. ISBN 978-80-7294-270-1.
- TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čtenáři a internauti. Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení (2010)*. 1. vyd. Brno: Host, 2011. 191 s. ISBN 978-80-7294-515-3.
- TRÁVNÍČEK, Jiří. *Překnížkováno. Co čteme a kupujeme (2013)*. 1. vyd. Brno: Host, 2014. 190 s. ISBN 978-80-7491-256-6.
- ZAVŘEL, Roman. *Kindle Unlimited: Amazon testuje neomezené předplatné knih*. In: Letem světem [online], 2014. [cit. 2016-07-07]. Dostupné z: <https://www.letemsvetemapple.com/2014/07/17/kindle-unlimited-amazon-testuje-neomezene-predplatne-knih/>
- ZICKUHR, Kathryn a Lee RAINIE. *E-Reading Rises as Device Ownership Jumps*. In: Pew Research Center [online], 2014 [cit. 2016-07-06]. Dostupné z: <http://www.pewinternet.org/2014/01/16/e-reading-rises-as-device-ownership-jumps/>
- ZICKUHR, Kathryn. *In a digital age, parents value printed books for their kids*. In: Pew Research Center [online]. 2013 [cit. 2016-07-11]. Dostupné z: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2013/05/28/in-a-digital-age-parents-value-printed-books-for-their-kids/>
- Zpráva o českém knižním trhu 2014/2015* [online]. Praha: Svaz českých knihkupců a nakladatelů, 2015 [cit. 2016-07-03]. ISBN 978-80-905680-4-4. Dostupné z: http://sckn.cz/content/zpravy/zprava_ckt_2015.pdf

PhDr. Vít Richter
Vit.Richter@nkp.cz
(Národní knihovna ČR)